

institut de prehistòria i arqueologia

informació arqueològica

i

i

Director: Eduard Ripoll Perelló
Redactors: Ricard Batista Noguera
Albert López Mullor
Elvira Mata Enrich
M.ª Àngels Petit Mendizabal
Jordi Rovira Port
Pere Villalba Varneda
Secretària: Rosa M.ª Montserrat Mestre

S U M A R I

GIOVANNI BATTISTA PIRANESI, EN EL SEGON CENTENARI DE LA SEVA MORT, per Odile Ripoll	123
RESTES D'UN SEPULCRE ROMÀ A LA VORA DE LA VIA AUGUSTA, A ILURO (MATARÓ), per Joan Bonamusa i Roure	126
INICIATIVA CULTURAL EN UNA AUTOPISTA: EL ARQUEÓDROMO DE BEAUNE (BORGOÑA), per Sergio Ripoll	129
INSTITUCIONS: L'INSTITUT DE PALEONTOLOGIA DE SABADELL	133
EL MUSEU DE GEOLOGIA DE BARCELONA (MUSEU MARTORELL). INSTITUCIÓ CENTENÀRIA, per Alicia Masriera	135
ACTIVITATS DE L'INSTITUT	137
ACTIVITATS DEL GRUP DE COL·LABORADORS	139
NOTICIARI	142
NOTES BIBLIOGRÀFIQUES	145
LLIBRES RECENTS	149
VÀRIA	150

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

ALMAGRO GORBEA, Martín, y FERNÁNDEZ MIRANDA, Manuel, eds.): *C-14 y prehistoria de la Península Ibérica. Reunión 1978*. Fundación Juan March, Serie Universitaria, 77. Madrid, 1978, 190 pàgs., 14 gràfs. (21 × 15 cms.).

En aquesta fonamental monografia, recopilada per M. Almagro-Gorbea i M. Fernández-Miranda, es recullen totes les comunicacions presentades a la primera reunió que amb el títol genèric de *Datación mediante C-14* tingué lloc a la seu de la «Fundación Juan March» de Madrid el 14 d'abril de 1978. El col·loqui ha estat sortosament publicat amb molta rapidesa en un dens volum de les sèries d'aquesta institució i comprén les següents aportacions: M. ALMAGRO-GORBEA i M. FERNÁNDEZ-MIRANDA: *Introducción*; M.^{ra} D. GARRALDA: *Datación absoluta y restos humanos en la Península Ibérica*; F. BERNARDO DE QUIRÓS i A. MOURE: *Cronología del Paleolítico y Epipaleolítico Peninsulares*; L. G. STRAUSS, G. A. CLARK i M. GONZÁLEZ MORALES: *Cronología de las industrias del Würm tardío y del Holoceno temprano en Cantabria: contribuciones del proyecto paleoecológico de la Riera*; P. LÓPEZ: *La problemática cronológica del Neolítico Peninsular*; B. MARTÍ: *Cova de l'Or (Beniarrés, Alicante), Nuevos datos sobre el Neolítico del Este Peninsular*; C. OLARIA i F. GUSTI: *Cueva Fosca: Nuevas fechas de C-14 para el Neolítico Mediterráneo de la Península Ibérica*; A. MORALES: *Cronología absoluta y fauna doméstica*; R. DE BALBIN-BEHRMANN: *Problemática actual de la cronología radioactiva en relación con la tradicional durante el Megalitismo y el Eneolítico*; G. DELIBES: *Carbono-14 y fenómeno campaniforme en la Península Ibérica*; R. DE BALBIN-BEHRMANN: *El Bronce Medio Peninsular y su cronología radioactiva*; M. ALMAGRO-GORBEA: *Las dataciones para el Bronce Final y la Edad del Hierro y su problemática*; U. ESPINOSA i A. GONZÁLEZ: *El Cerro de Santa Ana (Entrena, Logroño) y su datación C-14*; J. J. EIROA: *Dataciones radiocarbónica, arqueológica y ambiental en la cueva del Asno (Soria)*; M. SIERRA: *Barchín del Hoyo (Cuenca) y sus fechas de C-14*; M. FERNÁNDEZ-MIRANDA: *La prehistoria balear y sus dataciones absolutas*, i C. MARTÍN DE GUZMÁN: *Dataciones C-14 para la Prehistoria de las Islas Canarias*. Clouen aquest interessantíssim volum una síntesi de les consideracions finals que sorgiren de les discussions del col·loqui i un indispensable i exhaustiu apèndix amb la recopilació pormenoritzada de totes les datacions de -C14 que es posseïen fins el mes d'abril de 1978 referents a l'Arqueologia d'Espanya i Portugal. En definitiva, una bona idea, una millor iniciativa i un excellent resultat, creiem que són els adjectius aplicables a aquesta publicació, a partir d'ara de consulta obligada per a tots els investigadors que treballin en els camps de la Prehistòria i la Història Antiga de la Península Ibèrica, Balears, Pitiüses i Canàries. — J. R. P.

ANNECHINO, M.; BISI INGRASIA, A. M.; CARANDINI, A.; CERULLI IRELLI, G.; FANO, M.; PAVOLINI, C.; POZZI PAOLINI, E.; PUCCL, C.; VALENZA MELE, N.: *L'Instrumentum domesticum di Ercolano e Pompei nella prima età imperiale*, Cuaderni di Cultura Materiale, 1, Roma, «L'Erma» di Breteschneider, 1977, 182 pàgs., LXXXVII láms. (22 × 28 cms.).

Organizado por el centro para el estudio del *Instrumentum domesticum*, vinculado al Instituto de Arqueología e Historia del Arte griego y romano de la Universidad de Roma, y la *Soprintendenza alle antichità* de las provincias de Nápoles y Caserta, se celebró en el Museo Nacional de Nápoles, desde el 30 de mayo hasta el 3 de junio de 1973, el II «Encuentro de Estudio» sobre el *Instrumentum domesticum*, cuyas actas se recogen en el volumen inaugural de la nueva serie «Cuadernos de Cultura Material», que supervisa el profesor Andrea Carandini.

Es indudable que el estudio de los materiales de uso común en época romana, intensificado enormemente en los últimos decenios, ha contribuido de un modo muy notable al progreso de la arqueología clásica, no obstante las piezas de yacimientos tan conocidos como las ciudades vesubianas de Pompeya, Herculano y Sabatia, se han visto injustamente relegadas ante la magnificencia de sus hallazgos arquitectónicos. Sin embargo, y gracias a los resultados de este II Encuentro, se han empezado a poner de manifiesto las más importantes características del *Instrumentum domesticum* de estos lugares.

La mayor parte de las comunicaciones presentadas en estas jornadas se centran en el análisis tipológico de las cerámicas de Pompeya y Herculano. De este modo, se ha realizado un valioso estudio de conjunto sobre las lucernas de Pompeya y el Museo de Nápoles, completado por la publicación de un alfar lucernario que, en el momento de la destrucción de la ciudad, se ocupaba en la producción de lámparas de volutas con pico triangular y ojival, y lámparas de disco de tipo antiguo. La terra sigillata itálica y sudgálica también ha sido objeto de una pormenorizada catalogación, en lo que a su repertorio tipológico se refiere, así como la llamada por Carandini «sigillata africana» —terra sigillata clara A 1—, algunas de cuyas formas más antiguas, la 1 y la 4/36, por ejemplo, ya estaban presentes en Pompeya el año 79. Destacan también las comunicaciones dedicadas a las cerámicas de paredes finas, la mayor parte de ellas de procedencia itálica, cuyo repertorio de formas resulta impresionante, y los estudios sobre ánforas hispánicas y tripolitanas.

Los objetos de bronce también han sido tratados con atención, siendo muy ilustrativas las comunicaciones sobre la vajilla y las lámparas. Finalmente, debe hacerse mención de un breve trabajo sobre el contexto de los tesoros monetales y otros dedicadas

a metodologia, entre los que destaca el referido a la restitución gráfica de ánforas.

Para terminar, debemos decir que, a pesar del valioso contenido de este volumen, sus aspectos técnicos resultan ligeramente deficientes, echándose en falta dibujos de las piezas que, en la mayoría de las ocasiones, se presentan en fotografías de regular calidad. — A. L. M.

BOUVIER, Jean-Marc: *Un gisement préhistorique: La Madeleine*, Périgueux. Pierre Fanlac, 1977, 86 pàgs., 21 figs., 4 gràfs. (21 × 15'2 cms.).

El present llibre constitueix un número especial del «*Bulletin de l'Association pour le gisement préhistorique de la Madeleine*» i es troba concebut com una petita publicació d'alta divulgació. S'inicia amb una curta introducció en la que es mostra al lector els precedents geològics de la formació de l'àrea en què es troba situat el gran abric, a l'aiguabarreig dels rius La Vézère i Les Beunes i que té lloc a finals de l'Era Secundària, per a passar posteriorment a la gènesi concreta de l'abric de La Madeleine i de llurs sediments des del Magdalenian IV fins a l'actualitat. Hom descriu detalladament les dinou capes estratigràfiques individualitzades amb llurs components geològics i el tipus de clima en què es formaren. El segon capítol tracta fonamentalment de l'ocupació humana de la balma pels Magdalenians IV, V i VI amb una descripció de llurs estris petris, arpons i objectes d'ornament, al costat de magnífics exemples d'art mobiliari paleolític en banya de ren. Més tard, es constata l'aparició dels Azilians junt amb un canvi climàtic i forestal i una subsistència basada en l'Helix Nemoralis. Finalment, i després d'un bon nombre de mil·lenaris sense habitar-se, La Madeleine és ocupada en època Medieval. El tercer capítol ens descriu ràpidament la història de la descoberta del jaciment i una curiosa relació de propietaris i excavadors, des d'E. Lartet, H. Christy i D. Peyrony fins a J. M. Bouvier, a l'actualitat. És precisament l'autor d'aquest llibret qui ens dona la seqüència actualitzada de les fases d'ocupació humana amb les condicions climàtiques, l'estadi cultural i industrial, les característiques més destacables de la fauna trobada i les datacions de C-14 que oscil·len entre la més moderna de 10690 ± 260 i la més vella d' 11490 ± 300 . El llibret es clou amb un petit apartat de conclusions i uns apèndixs que s'ocupen del proper abric de Villepin, parcialment sincrònic de La Madeleine i una relació de diferents museus en el món que posseeixen entre llurs materials, objectes procedents d'aquest jaciment. Finalment, una seleccionada bibliografia dona al lector ocasió d'ampliar en detall i profunditat tots i cadascun dels aspectes apuntats en aquesta útil obra. — J. R. P.

CUYÀS I TOLOSA, Josep M.^a: *Història de Badalona*. Volum III. *Badalona romana i visigòtica*, Badalo-

na, 1977, 409 pàgs., amb nombroses il·lustracions sense numerar (25 × 16'5 cms.).

Aquest és el tercer volum de la sèrie que escriu Josep M.ª Cuyàs sobre la Història de Badalona (Vegeu I.A. n.º 18, setembre-desembre 1975, pàgina 184 i n.º 20-21, maig-desembre 1976, pàgs. 79-80.) Ens hi parla del moment històric que va des del procés evolutiu que converteix la Baitolo ibèrica en la Baetulo romana fins a la invasió ser-raïna. Dels primers temps de la ciutat en són testimoni el recinte emmurallat del segle II a. J. C., l'estela ibèrica amb els símbols del sol i la lluna i la singular troballa de l'anomenada Venus de Badalona, petita escultura de principis del segle I d. J. C. També hi ha diversos establiments d'aquesta època a les rodalies, destacant les sitges que es trobaven a la part alta de la població i la fortificació militar de Penjabocs. És en el temps d'August quan s'ordena l'enderrocament de les muralles i el primer nucli de població es transforma en una veritable ciutat planificada amb els serveis necessaris i unes proteccions prou balderes per a permetre el creixement urbà. Aquest moment representa la plenitud de Baetulo amb la construcció a la part baixa, prop del mar, d'un mercat i d'un conjunt d'edificacions relacionades amb aquest, com les termes i diversos establiments industrials i comercials. A dalt de la vila se situà el fòrum i a uns 50 metres d'aquest, el temple. Pertany a finals del segle I d. J. C., concretament a l'any 98, la famosa placa de bronze denominada «*tabula hospitalis*», que ens revela un moment històric local: el pacte de patronatge i protecció fet per Quint Licini Silvà Granià i els badalonins. Durant els segles I i II d. J. C., als afores de Badalona, hi nasqué un gran nombre de vil·les, de les quals s'han trobat abundoses restes. Tampoc no hi manquen les troballes que ens mostren la implantació del Cristianisme quan ja la ciutat havia començat la seva decadència precipitada per les invasions dels francs. Aquests fets, així com l'entrada dels visigots, culminaren amb la invasió dels àrabs, que clou un període històric i n'obre un altre que esperem que sigui tractat en un proper volum de la col·lecció. El llibre finalitza amb dos apèndixs dedicats a la numismàtica i a la construcció del Museu Municipal de la ciutat. Ens trobem, doncs, davant d'un acurat treball d'historiografia local en què sols trobem a faltar una major quantitat de làmines amb plànols i representació de materials i un capítol en el qual es recollís la bibliografia d'aquesta època a la regió badalonina. — A. P. M.

GASCÓ, Jean: *La communauté paysanne de Fontbouisse*. Laboratoire de Préhistoire et Paléontologie. Carcassonne, 1976, 121 pàgs., 43 figs. (29 × 20'5 cms.).

El grup cultural calcolític de Fontbouisse, datat del 2200 al 1800 a. J. C., és prou conegut per tots els estudiosos de la Prehistòria de França, a més de ser-li dedicats un gran nombre de treballs. No obstant, el llibre que ressenyem ens mostra un tipus d'enfoc

ben diferent de la qüestió. L'autor ha estudiat el conjunt de materials que personalitzen dita cultura dins d'una òptica particular, centrant la seva anàlisi en l'habitable, el poblament i el sistema de vida d'aquella gent. J. Gascó, amb la seva doble formació de geògraf i de prehistoriador, especialitzat en tot el que fa referència als problemes de l'habitat, reuneix els coneixements teòrics i pràctics necessaris per a tractar el tema amb el màxim de possibilitats, i així ho ha fet. Després d'una història dels descobriments i d'un breu repàs a les tipologies de l'utilatge ceràmic, lític, ossi i metàl·lic, s'estudien els tipus d'habitats, de poblats i d'activitats que en ells es desenvoluparen. Un cop examinats tots aquests problemes, el llibre arriba a les següents conclusions: a) existència d'una cohesió cultural que proporciona les suficients característiques per a anomenar «cultura» al grup de Fontbousse; b) La unitat territorial i funcional està representada pel poble, expressió d'una vida col·lectiva i nucli de producció; c) Presència de la divisió del treball segons les tasques i de la unió de forces per a aconseguir finalitats comunitàries; i d) La relació entre el poble i el sedentisme que aquest comporta. Finalment, se'n ofereix un inventari dels nombrosíssims poblats que es troben fonamentalment als actuals departaments del Gard i de l'Hérault i un recull de la bibliografia utilitzada. J. Gascó, al començament de l'obra, apunta la necessitat que cada vegada hi hagi més treballs d'ecologia humana aplicats a la Prehistòria, puix que aquests obren un nou ventall de possibilitats en els terrenys de la investigació. El present llibre suposa un veritable esforç en aquest sentit. — A. P. M.

GONZÁLEZ ECHEGARAY, JOAQUÍN; FREEMAN, LESLIE G.: *Vida y muerte en Cueva Morín*, Col. de Bolsillo, n.º 7, Institución Cultural de Cantabria, Diputación Provincial, Santander, 1978, 360 págs., 23 figs., XIV láms. (12 x 18'5 cms.).

Por primera vez, en lo que nosotros conocemos, el lector tiene en sus manos una verdadera memoria de excavación en edición de bolsillo. En ella se relatan los trabajos realizados en Cueva Morín (Santander) durante los años 1956 a 1958, dándose cuenta, además, de los hallazgos realizados y del proceso seguido para el estudio analítico de los distintos tipos de vestigios aparecidos.

La obra comienza con una descripción del entorno natural antiguo y moderno del yacimiento. A continuación se da una pormenorizada explicación de las razones de la elección de este «sitio» como campo de investigación, y se describe la metodología utilizada durante los trabajos de excavación. Sigue una esclarecedora explicación acerca de los métodos estadísticos de interpretación del material, y una detenida descripción de la estratigrafía hallada en la cueva, que comprende una importante serie de niveles del Paleolítico Medio, pertenecientes al complejo Musteriense, a los que siguen los estratos del Paleolítico Superior, que se inician con una etapa Chatelperroniense —la primera determinada con se-

guridad en España—, seguida de sucesivos niveles Auriñacienses en sentido amplio (Correzienses), Auriñacienses típicos y otros atribuibles al Perigordense Superior, Solutrense Superior, Magdaleniense Superior y Aziliense.

Para finalizar, se incluyen dos capítulos donde, ateniéndose rigurosamente al cúmulo de datos proporcionados por la excavación, se reconstruye la vida cotidiana de los habitantes de Cueva Morín durante el Paleolítico Medio y Superior, sin olvidar sus costumbres funerarias, de las que son un notable exponente los enterramientos del Auriñaciense Inferior aparecidos en la Cueva.

Fuera de texto, y, muy acertadamente, en forma de apéndice, se presentan una serie de capítulos en los que, de manera monográfica, se estudian las distintas técnicas empleadas para la interpretación del material procedente de la excavación. Destacan entre ellos los dedicados a Palinología, Fauna, dataciones de Carbono 14, proceso de conservación de los enterramientos y análisis factorial de las industrias.

En resumen, nos hallamos ante una obra destinada al gran público, fruto de una cuidada elaboración —y, por ello, igualmente válida para el investigador o el estudiante—, que trata de vulgarizar de un modo digno y riguroso la valiosa aportación que representan para la ciencia prehistórica los hallazgos de Cueva Morín. — A. L. M.

LAMBERT, Elie: *L'architecture des Templiers*. París, Editions A. et J. Picard, 1978 (reimpresión de la edición de 1955), 104 págs. con figs. (22 x 14 cms.).

La presente obra constituye una primera aproximación, en su aspecto monográfico, al estudio de la arquitectura de esta Orden en su doble vertiente religiosa y militar.

Realmente esta cuestión ya había sido abordada por eminentes historiadores del arte del siglo XIX (Lenoir y Viollet-le-Duc), constituyendo sus conclusiones una verdadera doctrina aceptada casi unánimemente por todos sus seguidores. Estos principios básicos, sistematizados por estos autores ya citados, se pueden resumir en los siguientes puntos: existencia de una iglesia en forma de rotonda en cada uno de los centros de la Orden; imitación de la rotonda del Santo Sepulcro de Jerusalén en la construcción de estos edificios, realizados en su totalidad en planta circular; la construcción de casi todas las capillas de los Templarios se remonta a mediados del siglo XII aproximadamente.

El problema en aceptar estos principios reside en el hecho de que, desde el principio, fueron atribuidos a los Templarios un gran número de iglesias y capillas, por el mero hecho de estar construidas en forma de rotonda, aun cuando la mayor parte de ellas no fueron hechas ni inspiradas por los Templarios. En realidad, y ésta es la tesis fundamental del autor, las capillas circulares constituyen, dentro de las formas arquitectónicas de la Orden, una mínima parte de las construidas tanto en Oriente como en Occidente